

Vojin GOLUBOVIĆ*, Igor KILIBARDA**,
Snežana REMIKOVIĆ***, Irena VARAGIĆ****

PROMJENE U KRETANJU UKUPNOG STANOVNIŠTVA PO NASELJIMA

Sažetak: Pregled stanovništva prema tipu naselja je od izuzetnog značaja za svaku zemlju, naročito kad se ima u vidu da demografsko kretanje i demografski procesi u okviru tipova naselja doprinose efikasnijem kreiranju razvojne politike određenog regiona ili zemlje. Stoga je predmet analize ovog rada da ispita promjene u kretanju stanovništva po tipu naselja u Crnoj Gori. Analiza je izvršena za ukupnu teritoriju Crne Gore, ali i posebno za svaki od tri crnogorska regiona: primorski, središnji i sjeverni region, kao i na nivou opština.

Ključne riječi: *naselja, struktura, regioni, gradsko, ruralno, promjena*

Uvod

Definicije urbanih i ruralnih područja u svijetu značajno se razlikuju od zemlje do zemlje, pa i u okviru iste zemlje, u zavisnosti od svrhe korišćenja. Kriterijumi za podjelu područja na urbana i ruralna mogu se odnositi na različite karakteristike područja¹: geografske, ekonomske, ekološke i sl. Kad je u fokusu analize stanovništvo, za definiciju urbanih i ruralnih područja koriste se jasne socioekonomske karakteristike.

Kako u Crnoj Gori nema razgraničenja naselja na ruralna i urbana, kao ni identifikacije tipova ruralnih područja, u ovom radu se koristi podjela naselja koju

* Mr Vojin Golubović, Institut za strateške studije i projekcije — ISSP, Podgorica; Univerzitet Donja Gorica — UDG, Podgorica

** Igor Kilibarda, Institut za strateške studije i projekcije — ISSP, Podgorica

*** Snežana Remiković, MONSTAT

**** Irena Varagić, MONSTAT

¹ Na primjer, prema OECD metodologiji, zajednica se smatra ruralnom ako je gustina naseljenosti manja od 150 stanovnika po kvadratnom kilometru. Shodno ovoj metodologiji gotovo cjelokupna teritorija Crne Gore bi se smatrala ruralnom.

koristi Zavod za statistiku Crne Gore — MONSTAT. Ova institucija prepoznaje gradska naselja koja se za potrebe ove analize smatraju urbanim i ostala naselja koja se u ovoj analizi tretiraju kao ruralna. Prostorni registar² obuhvata teritoriju države Crne Gore, podijeljenu na jedinice prostornog registra po opštinama, naseljima, mjesnim zajednicama, katastarskim opštinama, statističkim i popisnim krugovima. Prema zatečenom stanju, na teritoriji Crnoj Gori ima ukupno 1.256 naselja (40 gradskih i 1.216 ostalih vrsta naselja). *Zakon o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore* iz 2011.³ imenuje svako od naselja prema ovoj podjeli na nivou opština.

Rad obuhvata kretanje stanovništva u ovim naseljima na nivou Crne Gore, ali i prema naseljima i opštinama kako bi se ukazalo na specifičnosti pojedinih regiona, odnosno ukazalo na procese koji dovode do suprotnih pojava ili istih promjena sa različitim intenzitetom djelovanja. Takođe, poseban dio analize posvećen je promjenama veličine naselja u pojedinim oblastima/regionima u periodu 1991–2011.⁴ Cilj rada je da prati demografske promjene u 21. vijeku, ali treba napomenuti da je Popis stanovništva, domaćinstava i stanova zapravo jedini izvor koji daje sveobuhvatne podatke po tipu naselja, tako da se osnovni indikatori o ruralnim područjima mogu dobiti samo sa vremenske distance od više godina (između popisa). Stoga je za potrebe dublje analize uzet dvadesetogodišnji period koji obuhvata rezultate tri posljednja popisa. To je takođe značajno usljed činjenice da su se određeni demografski razvoji karakteristični za urbana i ruralna područja, kao i za pojedine regione Crne Gore upravo intenzivirali u posljednjoj deceniji 20. vijeka.

Promjene u kretanju ukupnog stanovništva Crne Gore i njenih regiona prema tipu naselja

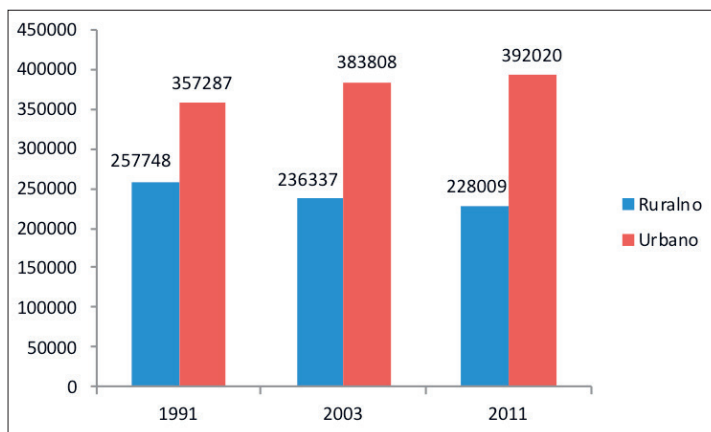
U periodu između popisa 1991. i 2011. godine došlo je do smanjenja broja stanovnika koji žive u ruralnim područjima za 29.737 stanovnika, odnosno pada učešća u ukupnom stanovništvu sa 41,9% na 36,7%. Sa druge strane, procenat ljudi koji je živio u urbanim područjima je registrovao povećanje za 34.733 stanovnika i njihovo učešće u ukupnom stanovništvu Crne Gore iznosi 63,3% u 2011. godini.

² Zakonska regulativa koja se odnosi na ovaj registar se odnosi na *Zakon o jedinstvenoj evidenciji i registru prostornih jedinica* („Službeni list RCG”, br. 43/90 i „Službeni list RCG”, br. 27/94), *Zakon o naseljima* („Službeni list SRCG”, broj 29/90 i „Službeni list RCG”, br. 48/91, 17/92 i 27/94

³ „Službeni list Crne Gore”, br. 054/11.

⁴ Nakon popisa 2011. godine ne prati se stanovništvo prema tipu naselja.

Grafik 1. Broj stanovnika u urbanim i ruralnim naseljima Crne Gore u 1991, 2003. i 2011. godini

Izvor: MONSTAT

Uporedo sa značajnim promjenama u broju ljudi koji živi u urbanim/ruralnim područjima tokom posljednje dvije decenije na nivou Crne Gore, mogu se primijetiti i intenzivne promjene ovog indikatora, posmatrano po regionima. Primorski region je jedini u kojem se povećao broj ljudi koji žive u ruralnim područjima u periodu od 1991–2011. godine. Iako je činjenica da je veliki broj ljudi sa sjevera migrirao upravo na Primorje, ovaj podatak treba uzeti sa rezervom, obzirom na to da je gradska zona u nekim opštinama prilično smanjena, te se stoga zone koje su nekada bile urbane sada računaju kao ruralne. Takođe, usljed turističke sezone koja na Primorju traje i do šest mjeseci, u užim gradskim zonama boravi ogroman broj turista svake godine, te su se stanovnici primorskih oblasti selili na periferije gradova ili u područja koja se računaju kao ruralna da bi izbjegli buku i gužvu, kao i da bi oslobodili dio smještajnih kapaciteta za turiste tokom trajanja sezone. Stoga ne čudi činjenica da je u periodu 1991–2011, broj stanovnika u ruralnim oblastima primorskog regiona povećan za 13,8%, dok je broj stanovnika u urbanim naseljima takođe zabilježio rast od oko 8%.

Najmanje intenzivne promjene brojem stanovnika prema tipu naselja registrovane su u Središnjem regionu Crne Gore, gdje je u periodu 1991–2011. broj ljudi u ruralnim naseljima smanjen za 4,7%, dok je broj stanovnika u urbanim naseljima porastao za 17,5%. Ipak, ako se posmatra period 2003–2011, može se primijetiti blagi rast stanovništva i u ruralnim i u urbanim naseljima. Glavni razlog značajnog porasta stanovnika u urbanim naseljima je intenzivan razvoj glavnog grada Podgorice, koji je pored činjenice da je administrativni,

Tabela 1. Indeksnе promjene broja stanovnika u međupopisnim periodima u ruralnim i urbanim naseljima, po regionima

<i>Region</i>	<i>Stanovništvo</i>	<i>2003/1991.</i>	<i>2011/2003.</i>	<i>2011/1991.</i>
Primorski region	Ruralno	107,6	105,7	113,8
	Urbano	108,7	99,4	108,1
Središnji region	Ruralno	93,7	101,7	95,3
	Urbano	110,9	105,9	117,5
Sjeverni region	Ruralno	84,6	89,3	75,6
	Urbano	97,3	94,3	91,7

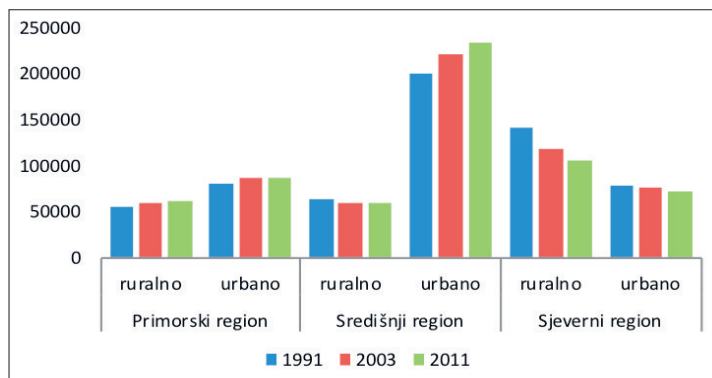
Izvor: MONSTAT, kalkulacije autora

ekonomski, politički i kulturni centar, postao više primamljiv i za studentsku populaciju. Studenti koji dođu u Podgoricu da studiraju najčešće odlučuju tu i da ostanu, s obzirom na to da ovaj grad sada nudi više prilika za zaposlenje i generalno kvalitetnije uslove za život. Uzevši u obzir gorepomenuto, Podgorica se nameće kao logičan izbor stanovnika cijele zemlje, kako onih iz ruralnih, tako i onih iz urbanih krajeva Crne Gore, naročito iz sjevernog regiona.

Ipak, najveće promjene registrovane su u sjevernom regionu koji karakteriše intenzivne migracije i gdje je registrovano značajno smanjenje broja građana koji žive u ruralnim područjima za 34285 stanovnika, ili smanjenje od 24,4% kada je u pitanju period 1991–2011. Takođe, u posmatranom periodu je smanjen i broj stanovnika urbanih naselja u opštinama Sjevernog regiona. Ovo smanjenje je u apsolutnom iznosu 6.470 što predstavlja smanjenje od preko 8,3%. Dakle, sjeverni region, koji po raznim ekonomskim parametrima i indikatorima kvaliteta života zaostaje za središnjim i primorskim regionom, bilježi značajan pad broja stanovnika i u ruralnim i u urbanim naseljima. Ovo ukazuje na činjenicu da ljudi iz ruralnih područja u sjevernom dijelu Crne Gore ne migriraju u tamošnje urbane zone, već u druge krajeve zemlje ili druge zemlje, što ostavlja sve više i više neiskorišćenog prirodnog potencijala koji nudi ovaj dio Crne Gore.⁵ Takođe, treba imati u vidu da migracije nijesu jedini razlog depopulacije u sjevernom regionu, već ovaj region karakteriše i negativan prirodni priraštaj, što je naročito izraženo u ruralnim oblastima. Faktori koji utiču na ovakva kretanja mogu biti značajne regionalne razlike u stepenu razvoja. Određene studije na ovu temu takođe prepoznaju da pored ekonomskih, nerazvijenost sjevernog regiona nosi sa sobom i ograničenja u pogledu društvenog

⁵ U prilog ovome svjedoče podaci raznih analiza, studija i strateških dokumenata koji ukazuju da se usljed neodržavanja smanjuje i procenat poljoprivrednog zemljišta.

Grafik 2: Kretanje ukupnog broja stanovnika u primorskom, središnjem i sjevernom regionu Crne Gore, 1991, 2003. i 2011. godine

Izvor: MONSTAT

razvoja (kroz ograničen pristup institucijama i uslugama) i pojačane rizike za neodrživo korišćenje prirodnih resursa (npr. šumskih).⁶

Analiza prosječne godišnje stope rasta/pada broja stanovnika u međupopisnim periodima potvrđuje da su najizraženiji negativni demografski trendovi prisutni u sjevernom regionu, gdje se broj stanovnika u ruralnim naseljima prosječno godišnje smanjivao za 1,39% tokom perioda 1991–2011, dok se istovremeno i broj stanovnika u urbanim naseljima smanjivao po prosječnoj stopi od 0,43%.

Nasuprot sjevernom regionu, primorski region u istom periodu bilježi pozitivnu prosječnu stopu rasta u ruralnim naseljima od 0,65%, dok je stanovništvo urbanih naselja primorskog regiona u istom periodu raslo u prosjeku 0,39% svake godine. U središnjem regionu prisutna je pozitivna stopa rasta u urbanim sredinama od 0,81% godišnje, dok se u ruralnim naseljima bilježi smanjenje broja stanovnika po godišnjoj stopi od 0,24%. Ovakva kretanja stanovništva su uticala i na ukupnu gustinu naseljenosti u regionima, tako da se taj indikator takođe smanjivao u Sjevernom regionu koji uprkos činjenici da čini 52,9% teritorije Crne Gore ima najmanju gustinu naseljenosti. To je uglavnom rezultat procesa urbanizacije i mehaničkog kretanja stanovništva (iz sjevernog prema središnjem i primorskom regionu).⁷

Takođe, analiza kretanja stanovništva u urbanim naseljima po polu ukazuje na značajno raseljavanje kako muškog, tako i ženskog stanovništva iz seoskih

⁶ Milanović, M. i Radojević, V. i Škatarić, G. (2010), Depopulacija kao faktor ruralnog i regionalnog razvoja u Crnoj Gori.

⁷ *Ibid.*

Tabela 2. Prosječna godišnja stopa rasta i apsolutne promjene broja stanovnika u primorskom, središnjem i sjevernom regionu Crne Gore 1991–2011.

Region	1991–2003.		2003–2011.		1991–2011.		Apsolutne promjene 1991–2011.	
	Urbano	Ruralno	Urbano	Ruralno	Urbano	Ruralno	Urbano	Ruralno
Primorski region	0.70%	0.62%	-0.07%	0.70%	0.39%	0.65%	6486	7510
Središnji region	0.86%	-0.54%	0.72%	0.21%	0.81%	-0.24%	34717	-2964
Sjeverni region	-0.23%	-1.38%	-0.73%	-1.40%	-0.43%	-1.39%	-6470	-34285

Izvor: MONSTAT

područja sjevernog regiona, dok se u središnjem i primorskom regionu tokom perioda 2003–2011 bilježi neznatan rast stanovništva u ruralnim naseljima koji se prvenstveno dužuje muškom stanovništvu.

Tabela 3: Promjene u broju stanovnika u urbanim i ruralnim naseljima, po polu, 2003. i 2011.

2003.						2011.					
Urbano			Ruralno			Urbano			Ruralno		
Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko
<i>Crna Gora</i>											
383808	1864371	197371	236337	118788	117549	399264	193691	205573	220765	112545	108220
<i>Primorski Region</i>											
87221	41908	45313	58626	29018	29608	86588	41691	44897	62095	30871	31224
<i>Središnji region</i>											
220564	107511	113053	58855	29645	29210	233640	113238	120402	59869	30862	29007
<i>Sjeverni region</i>											
76023	37018	39005	118856	60125	58731	79036	38762	40274	98801	50812	47989

Izvor: MONSTAT, Projekcije stanovništva Crne Gore do 2060. godine

Promjene u kretanju stanovništva u ruralnim i urbanim naseljima po opštinama. Analiza promjena broja stanovnika prema naseljima po opštinama ukazuje na činjenicu da je na nivou Crne Gore u deset od dvadeset jedne opštine u periodu 1991–2011. registrovano smanjenje broja stanovnika i u ruralnim i u urbanim naseljima. Među njima dominiraju opštine sjevernog regiona koje sve spadaju u ovu kategoriju osim Andrijevice, Kolašina i Rožaja u kojima je registrovano blago povećanje stanovništva u urbanim i značajno smanjenje u ruralnim naseljima. Pored opština sjevernog regiona koje su zabilježile smanjenje u oba tipa naselja, takav trend su imale i opštine Cetinje (središnji region) i Ulcinj (primorski region).

Nasuprot ovim trendovima, primorske opštine Bar, Budva, Herceg Novi i Tivat imale su pozitivnu prosječnu godišnju stopu rasta broja stanovnika u obje kategorije (urbano i ruralno stanovništvo) u periodu 1991–2011, ali je Herceg Novi u periodu 2003–2011 bilježio negativne stope rasta u obje kategorije stanovništva. Pored ovih primorskih opština, jedino je opština Danilovgrad zabilježila rast i urbanog i ruralnog stanovništva. U posmatranom periodu je jedino u Kotoru, što zbog smanjenja gradske zone, što zbog povećanog broja turista, registrovana negativna stopa rasta kada su urbana područja u pitanju.

Tabela 4: Prosječna godišnja stopa rasta i apsolutni rast broja stanovnika u urbanim/ruralnim područjima po opštinama 1991–2011.

Opština	1991–2003.		2003–2011.		1991–2011.		Apsolutni rast 1991–2011.		
	Urbano	Ruralno	Urbano	Ruralno	Urbano	Ruralno	Urbano	Ruralno	Ukupno
Andrijevića	1.17%	-1.66%	-0.29%	-1.96%	0.58%	-1.78%	115	-1740	-1625
Bar	1.72%	-0.21%	-0.07%	1.14%	1.00%	0.33%	3178	1549	4727
Berane	-0.34%	-1.13%	-0.77%	-0.21%	-0.51%	-0.76%	-1194	-3789	-4983
Bijelo Polje	-0.36%	-0.97%	-0.39%	-1.43%	-0.37%	-1.16%	-1186	-8031	-9217
Budva	2.81%	1.34%	2.06%	4.17%	2.51%	2.47%	6258	1243	7501
Cetinje	-0.49%	-2.07%	-1.06%	-2.46%	-0.72%	-2.22%	-2193	-1457	-3650
Danilovgrad	1.35%	0.72%	0.21%	2.17%	0.89%	1.30%	1117	2637	3754
Herceg Novi	0.94%	2.75%	-1.30%	-0.02%	0.04%	1.63%	143	3128	3271
Kolašin	1.37%	-1.73%	-1.15%	-2.56%	0.35%	-2.06%	185	-2925	-2740
Kotor	-1.91%	4.45%	-0.57%	0.31%	-1.38%	2.77%	-4029	4220	191
Mojkovac	-1.55%	0.12%	-1.71%	-2.06%	-1.61%	-0.76%	-1381	-827	-2208
Nikšić	0.30%	-0.70%	-0.27%	-1.22%	0.07%	-0.91%	829	-3092	-2263
Plav	-2.30%	-3.03%	0.17%	-1.18%	-1.32%	-2.29%	-1642	-4555	-6197
Pljevlja	0.43%	-2.45%	-1.36%	-2.70%	-0.29%	-2.55%	-1160	-7647	-8807
Plužine	0.20%	-2.55%	-1.34%	-4.61%	-0.42%	-3.38%	-117	-1884	-2001
Podgorica	1.26%	-0.66%	1.32%	0.57%	1.28%	-0.17%	34964	-1052	33912
Rožaje	0.08%	-0.22%	0.41%	-0.03%	0.21%	-0.15%	389	-401	-12
Šavnik	-2.99%	-1.56%	-2.33%	-4.84%	-2.73%	-2.88%	-349	-1271	-1620
Tivat	1.18%	2.45%	0.05%	1.27%	0.72%	1.98%	1373	1229	2602
Ulcinj	-0.24%	-2.66%	-0.14%	-0.33%	-0.20%	-1.73%	-437	-3859	-4296
Žabljak	0.37%	-2.47%	-1.45%	-2.54%	-0.36%	-2.50%	-130	-1215	-1345
Crna Gora	0.60%	-0.72%	0.26%	-0.45%	0.46%	-0.61%	34733	-29739	4994

Izvor: MONSTAT, kalkulacija autora

U kategoriju opština koje su u posmatranom periodu bilježile rast urbanog i smanjenje ruralnog stanovništva spadaju pored pomenutih Rožaja, Kolašina i Andrijevice i opština Nikšić i Glavni grad Podgorica. Ipak, karakteristično je da Nikšić u periodu 2003–2011. u prosjeku registruje pad broja stanovnika i u ruralnim i u urbanim naseljima, dok glavni grad u istom periodu u prosjeku bilježi rast obje kategorije stanovništva. Ovakvi trendovi su uglavno posljedica socioekonomskih razvoja od početka 21. vijeka.

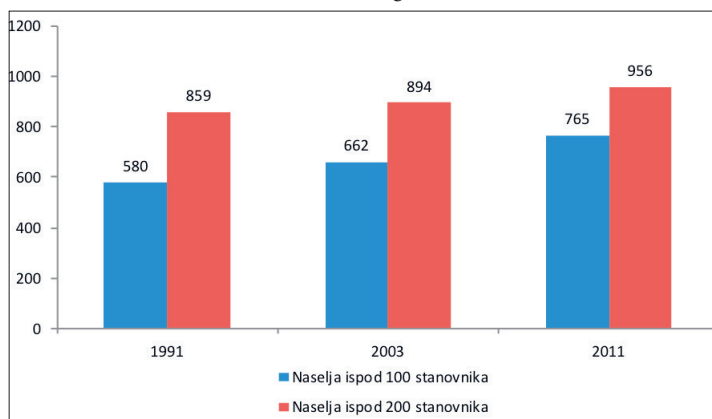
Promjene u veličini naselja

U prethodnih 20 godina, u periodu između 3 popisa, iz 1991, 2003. i 2011. godine, broj naselja u kojima živi ispod 100 i ispod 200 stanovnika se znatno povećao. Tokom 1991. godine popisano je 580 naselja u Crnoj Gori u kojima je živjelo ispod 100 stanovnika, što je predstavljalo 46% od ukupnog broja naselja, dok je broj naselja u kojima je živjelo ispod 200 stanovnika⁸ iznosio 859 odnosno 68% od ukupnog broja naselja. Prema Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2003. godine, taj broj se povećao u obje posmatrane kategorije, odnosno 662 naselja koja su brojala ispod 100 stanovnika i 894 naselja sa ispod 200 stanovnika, što je procentualno od ukupnog broja naselja iznosilo 52% i 71% respektivno. Isti trend — povećanja broja naselja ispod 100 i ispod 200 stanovnika zabilježen je i na posljednjem popisu (2011. godine) kad je učešće naselja ispod 100 i ispod 200 stanovnika u ukupnom broju naselja iznosilo 60,8% i 76%, respektivno.

Povećanje broja malih naselja (ispod 100 i ispod 200 stanovnika) je posljedica depopulacije ruralnih područja, gdje pretežno dominiraju naselja sa manjim brojem stanovnika u odnosu na gradska (urbana) naselja. Pored trenda povećanja broja ovakvih naselja, ono što je karakteristično za takva naselja jeste i smanjenje prosječnog broja stanovnika u njima. Ukoliko se analizira prosječan broj ljudi koji živi u ovakvim naseljima na bazi podataka tri posljednja popisa, primjećuje se da je u 1991. godini, prosječan broj ljudi u naselju koje broji ispod 100 stanovnika iznosio 44 stanovnika, dok je taj broj 2003. godine pao na 39 stanovnika po naselju da bi u 2011 godini iznosio svega 35. Sličan negativan trend se primjećuje i kod naselja koja broje ispod 200 stanovnika, u kojima je prosječan broj stanovnika sa 76 iz 1991. godine smanjen na 66

⁸ Napomena: Broj naselja u kojima živi ispod 200 stanovnika predstavlja sumu prve kategorije naselja (ispod 100 stanovnika) i naselja koja bilježe između 100 i 200 stanovnika.

Grafik 3. Broj naselja ispod 100 i ispod 200 stanovnika u periodu 1991–2011. godine

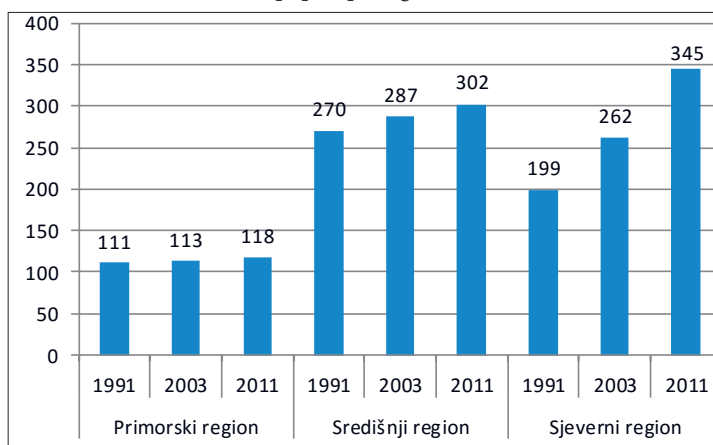
Izvor: Monstat, kalkulacije autora

stanovnika 2003. godine i na 57 stanovnika u 2011. godini. Iz ovoga se može zaključiti da postoje negativni demografski trendovi u malim naseljima. Ukoliko se ovakav trend nastavi, u godinama koje slijede postoji mogućnost kompletne depopulacije određenih naselja. Ljudi se iseljavaju iz sela i doseljavaju u gradove, što dovodi do rapidnog pada ruralne populacije koja u naseljima koja broje ispod 100 i ispod 200 stanovnika iznosi oko 4% ukupnog stanovništva Crne Gore.

Posmatrano po regionima, postoje znatna odstupanja između primorskog, središnjeg i sjevernog regiona u broju malih naselja i kretanju broja stanovnika u njima.

U primorskom regionu postoji najmanji broj naselja koja broje do sto stanovnika, dok je taj broj u središnjem i sjevernom regionu znatno veći. U strukturi naselja u primorskom regionu taj broj iznosi oko 45% od ukupnog broja naselja obog regiona, dok procenat naselja do sto stanovnika od ukupnog broja naselja u središnjem regionu iznosi 70% u 2011. godini (u 1991. iznosio 63%), a u sjevernom regionu je taj procenat ubrzano rastao tako da je sa 34% u 1991. godini porastao na 45% u 2003. godini, da bi prema podacima sa posljednjeg popisa iznosio 56%. Najveći broj takvih naselja u 1991. i 2003. godini je registrovan u središnjem regionu, dok je 2011. godine primat preuzeo sjeverni region sa 345 naselja ispod 100 stanovnika, što je za 43 više u odnosu na središnji region. Stopa rasta naselja ispod sto stanovnika između 1991. i 2011. godine iznosila je svega 6% za primorski region, 12% za središnji i čak 73% za sjeverni region, što u stvari svjedoči o masovnom iseljavanju stanovništva sa sjevera

Grafik 4. Broj naselja ispod 100 stanovnika između tri popisa po regionima

Izvor: Monstat, kalkulacije autora

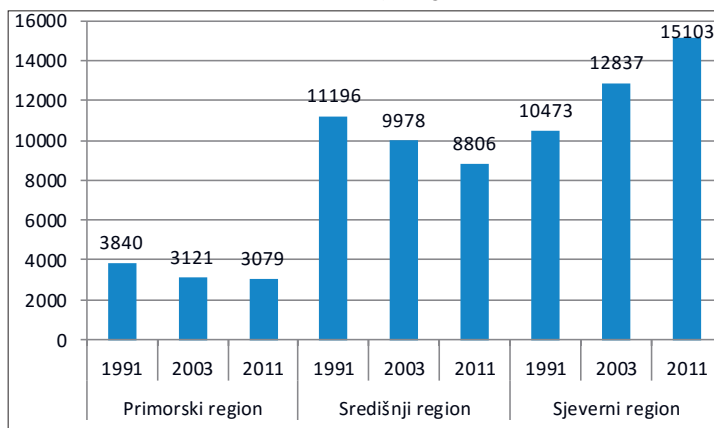
Crne Gore, naročito iz ruralnih oblasti, ali i o niskom natalitetu i negativnom prirodnom kretanju stanovništva u ovim oblastima.

Slična situacija je i sa naseljima koja broje do 200 stanovnika. Primorski region ima najmanje naselja tog tipa, dok Sjeverni region prednjači. Stopa rasta broja ovih naselja od 1991. do 2011. godine za primorski region je negativna, gdje su registrovana dva ovakva naselja manje, dok je u Središnjem regionu nepromijenjeni broj ovakvih naselja. U sjevernom regionu broj naselja ispod 200 stanovnika je povećan za 27,6%, odnosno broj ovih naselja porastao je sa 354 iz 1991. godine na 452 u 2011. godini. Ukoliko se posmatra učestalost naselja ispod 200 stanovnika u ukupnom broju naselja po regionima, rezultati pokazuju da se u primorskom regionu registruje blagi pad i da taj procenat iznosi 61% u 2011. godini, u središnjem regionu procenat iznosi 81% u svakom od popisa, dok u sjevernom regionu taj procenat raste sa 61% (1991. godine) na 74% 2011. godine.

Procentualno od ukupnog stanovništva, u sjevernom regionu u naseljima sa ispod 100 stanovnika živjelo je 5% stanovništva u 1991. godini, odnosno 7% i 8% u 2003. i 2011. godini respektivno. U druga dva regiona nije takav slučaj. Broj stanovnika u malim naseljima ispod 100 stanovnika se smanjuje iz godine u godinu, a procentualno u primorskom regionu u 1991. godini u takvim naseljima je živjelo 3% stanovništva, da bi taj broj 2003. i 2011. godine iznosio svega 2%, dok je u središnjem regionu taj procenat pao sa 4% 1991. godine na 3% tokom 2011. godine.

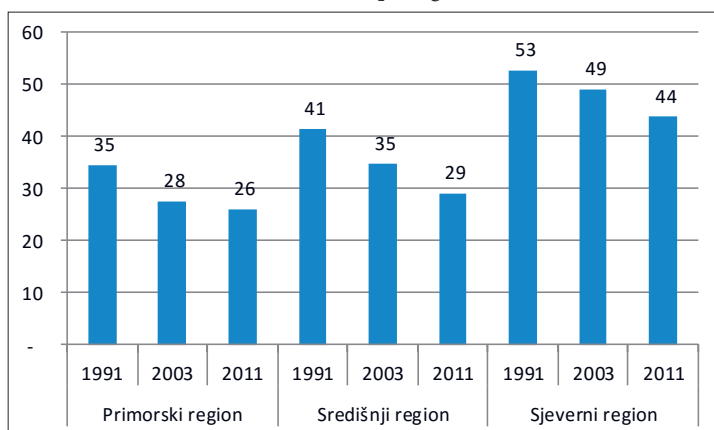
U primorskom regionu nije samo najmanji broj naselja ispod 100 stanovnika, već je i sam prosjek broja stanovnika jednog takvog naselja manji u odnosu

Grafik 5. Ukupan broj stanovništva u naseljima ispod 100 stanovnika po regionima

Izvor: MONSTAT, kalkulacije autora

Grafik 6. Prosječan broj stanovnika u jednom naselju koje broji ispod 100 stanovnika po regionima

Izvor: MONSTAT, kalkulacije autora

na druga dva regiona. U prosjeku su 2011. godine ova naselja u primorskom regionu brojala 26 stanovnika, dok je taj broj bio nešto veći u središnjem regionu, gdje je iznosio 29 stanovnika, a najveći je na Sjeveru, 44 stanovnika. Može se primijetiti da se, u prosjeku, u svakom od regiona sve više smanjuje broj ljudi koji žive u malim ruralnim naseljima.

Analiza po opštinama ukazuje da je najveći broj novih naselja ispod 100 stanovnika u periodu između 1991. i 2011. godine registrovan u Bijelom Polju i iznosio je 39, dok su Pljevlja zabilježila 38 novih naselja ispod 100 stanovnika.

Slijede Kolašin, Pljevlja, Podgorica i Šavnik. Sa druge strane neke opštine kao što su na primjer Budva, Danilovgrad i Tivat ne bilježe nikakve promjene, dok neke poput Rožaja i Herceg Novog bilježe manje takvih naselja. Najviše novih naselja strukture do 200 stanovnika ima u Bijelom Polju i Pljevljima.

Najveći procenat naselja ispod 100 stanovnika u odnosu na ukupan broj naselja u opštinama ima Cetinje sa 96% takvih naselja od ukupnog broja, zatim Plužine 90% i Šavnik 88%, dok opštine Rožaje, Plav i Mojkovac procentualno imaju najmanji broj takvih naselja. Opštine Budva, Cetinje i Bar imaju u prosjeku najmanje stanovnika po jednom naselju ispod 100 stanovnika i to 17, 18 i 25 stanovnika respektivno, dok su opštine sa najvećim brojem stanovnika u ruralnim naseljima koje broje do 100 stanovnika Mojkovac sa 73 stanovnika, Andrijevića 62 stanovnika i Bijelo Polje sa 57 stanovnika. Slična, ako ne i ista struktura naselja i stanovništva je i za tip naselja koja imaju do 200 stanovnika.

Zaključak

Na bazi analize rezultata posljednja tri popisa koji predstavljaju najkvalitetniji izor podataka o stanovništvu prema tipu naselja, može se zaključiti da su u posljednjoj deceniji 20. i tokom 21. vijeka za Crnu Goru karakteristični negativni demografski trendovi koji se odnose na promjene broja stanovnika u ruralnim oblastima, što je naročito karakteristično za sjeverni region. Ti trendovi se ogledaju u rapidnom smanjenju broja stanovnika pod uticajem različitih socio-ekonomskih faktora. Smanjenje broja stanovnika u ruralnim oblastima sjevernog regiona je posljedica i migracija, ali i posljedično negativnog prirodnog priraštaja usljed izmijenjene starosne strukture izazvane migracijama. Pored depopulacije ruralnih naselja u sjevernom regionu, većina opština tog regiona bilježi smanjenje broja stanovnika i u urbanim naseljima. Dakle, može se zaključiti da je riječ o „ukupnoj depopulaciji” koja podrazumijeva smanjenje ukupnog broja stanovnika koje nastaje između dva susjedna popisa ili između dvije odabrane godine. Ukupna depopulacija u tipu otvorene populacije kakva je crnogorska u sjevernom regionu nastaje pod zajedničkim uticajem sva četiri činioca ukupnog kretanja stanovništva — nataliteta, mortaliteta, imigracije i emigracije.⁹ Sa druge strane, nešto drugačiji trendovi su prisutni kad je u pitanju kretanje stanovnika po naseljima u primorskom i središnjem regionu, gdje se uglavnom bilježi rast stanovništva u urbanim naseljima i smanjenje u ruralnim naseljima uz određene izuzetke, naročito u primorskom regionu.

⁹ Wertheimer-Baletić, A. (1999). *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb, str. 272.

Pored kretanja ukupnog stanovništva u različitim periodima, postojanje značajne depopulacije određenih naselja potvrđuje i analiza kretanja broja naselja koja broje do 100, odnosno do 200 stanovnika. Broj tih naselja se značajno povećao prema podacima posljednja tri popisa, dok se, sa druge strane, prosječan broj stanovnika u njima smanjivao. Ovo se prvenstveno odnosi na ruralne oblasti u sva tri regiona.

Literatura

- [1] Breznik, D. (1988). *Demografija-analiza, metodi i modeli*, Naučna knjiga, Beograd.
- [2] Caselli G, Vallin J. and Wunsch G. (2006) *Demography — Analysis and Synthesis*, Academic Press.
- [3] ISSP (2005). Izvještaj o humanom razvoju u Crnoj Gori, Podgorica.
- [4] Milanović, M. i Radojević, V. i Škatarić, G. (2010). Depopulacija kao faktor ruralnog i regionalnog razvoja u Crnoj Gori.
- [5] MONSTAT — Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, saopštenja.
- [6] OECD (1994). *Creating rural indicators for shaping territorial policy*, Paris, OECD.
- [7] Program razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD II — 2014–2020
- [8] Prostorni plan SR Crne Gore (1983). Institut za društvoekonomika istraživanja, Titograd.
- [9] Radović, Lj i Vukotić, V. (1983). „Stanovništvo Crne Gore do 2000. godine”, Institut za društvoekonomika istraživanja, Titograd.
- [10] Reid, J. N., (1990). *Agricultural Policy and Rural Development* print in *Agricultural — Food Policy Review*, U. S. Agricultural Policies in a Changing World, USDA Report No 620.
- [11] Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014–2020, Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2014. godine.
- [12] *Zakon o jedinstvenoj evidenciji i registru prostornih jedinica* („Službeni list SRCG”, br. 43/90 i „Službeni list RCG”, br. 27/94).
- [13] Vukotić, V. (2012) *Demografske megapromjene, Stanovništvo i razvoj*, Institut društvenih nauka — Centar za ekonomska istraživanja, Beograd.
- [14] Wertheimer-Baletić, A. (1999). *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb.

Vojin GOLUBOVIĆ, Igor KILIBARDA,
Snežana REMIKOVIĆ, Irena VARAGIĆ

CHANGES IN THE MOVEMENT OF THE TOTAL
POPULATION BY SETTLEMENTS

Summary

Overview of the population according to the type of settlement is of great importance for each country, especially having in mind that demographic trends and demographic processes within the types of settlements contribute to more efficient creation of development policies of a particular region or country. Therefore, the subject of the analysis of this paper is to examine changes in the population dynamics by type of settlement in Montenegro. The analysis was carried out for the total territory of Montenegro, but also for each of the three Montenegrin regions — the Coastal, Central and Northern regions, as well as at the municipal level.

Key words: settlements, structures, regions, urban, rural, change